

[itobiad], 2021, 10 (3): 2473-2493

<p>17. Yüzyıl Arnavutluk/Elbasan’da Bir Fütüvvetnâme Örneği</p> <p>A Futuwwanama Example in 17th Century Albania/Elbasan</p> <p>Video Link: https://youtu.be/f2sY7brecns</p>	
<p>Mehmet AYKAÇ Dr., Araştırmacı- Yazar Dr., Researcher- Wrieter mehmetaykac19@gmail.com orcid.org/0000-0003-4805-9338</p>	

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 06.07.2021
Kabul Tarihi / Accepted	: 25.08.2021
Yayın Tarihi / Published	: 12.09.2021
Yayın Sezonu	: Temmuz-Ağustos-Eylül
Pub Date Season	: July-August-September

Atıf/Cite as: Aykaç, M. (2021). 17. Yüzyıl Arnavutluk/Elbasan’da Bir Fütüvvetnâme Örneği . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 10 (3) , 2473-2493 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/64619/963287>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 – Istanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

17. Yüzyıl Arnavutluk/Elbasan'da Bir Fütüvvetnâme Örneği

Öz

Fütüvvet, temeli İslam öncesi döneme kadar uzanan bir erdemli olma karakteristiğidir. Anadolu'dan Balkanlara uzanan esnaf teşkilâtı Ahîliğin ruhunu oluşturan bu karakter, fütüvvetnâme denilen eser türleriyle tezahür etmiştir. Ahîlik kurumunun belki de en önemli mesleği, deri tabaklama zanaati şeklinde ifade edebileceğimiz debbağlıktır. Ahîliğin kurucu isminin de mesleği olarak takdim edilen debbağlık, zanaatın icrâ edildiği meslek grubu içinde debbağlık erkânı olarak tanımlanan kurallar çerçevesinde yürütülmektedir ki bunlar da bir nevi fütüvvetnâme olarak görülür. Bu makalede, 17. yüzyıl Arnavutluk Devlet Arşivi Elbasan Kadı Sicilleri arasında bulunan ve debbağlık erkânını izah eden bir fütüvvetnâme, hem tanıtım hem de muhtevastındaki siyer ve tarih malzemesi açısından ele alınmıştır. Mezkûr arşiv malzemesi, 15 sayfadan müteşekkildir. Fütüvvetnâmenin mühründe Şeyh Seyyid Mustafa ismi vardır. Amacının debbağlık erkânını ortaya koymak olduğunu girizgâh kısmında belirtmiştir. Hem Sünnî hem Alevî geleneğe yönelik referanslar kullanılmıştır. Abdülkâdir Geylânî ve Kadirî büyüklerinin adları geçmekte bununla birlikte Bektâşî erkânâmelerinde görülen on iki imama da atıflar bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in şemali müellifin yorumlarıyla fütüvvetnâmede yer almıştır. Ardından eşlerine, erkek ve kız çocuklarına ayrı ayrı başlıklar halinde yer verilmiştir. Aşere-i mübeşşere, on iki imam isimlerine yer verildikten sonra diğer konulara geçilmiştir. Siyer ve Tarihe dair bilgi sunumlarında kimi erkânâmelerde olduğu gibi eleştirel bir dil kullanılmamıştır. Debbağlık mesleğinin şeceresi Hz. Âdem'den başlayarak Ahî Evrân'a kadar bağlantılanmaktadır. Müellif, bu metnin debbağlık erkânını ifade ettiğini açıkça belirtmiştir. Hz. Peygamber'in, derinin tabaklanması ile temizlenmiş olacağına dair hadisi ile başlanmış, mesleğin tarihî şeceresi ortaya konulmuştur. Ardından mesleğin icrâsında dikkat edilecek usuller, gelir paylaşımları ve cezalara yer verilmiştir. Debbağlık erkânını ortaya koyan bu fütüvvetnâmenin bir nevi tüzük olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Fütüvvetnâme, Ahîlik, Arnavutluk, Elbasan

A Futuwwanama Example in 17th Century Albania/Elbasan

Abstract

Futuwwa (Turkish-Islamic guild) is a virtuous characteristic that dates back to the pre-Islamic period. This character, which constitutes the spirit of the

“Ahî community” that enhancing the tradesmen extending from Anatolia to the Balkans, expressed itself through the types of works called futuwwanama (rules and regulations of Turkish-Islamic guild). Perhaps the most important profession of the “Ahî organization” is tanning, which we can express as the art of leather tanning. The aforementioned work is carried out within the framework of the rules defined by tanners, which are seen as a kind of futuwwanama. A futuwwanama, which is among the Albanian State Archives - Elbasan Kadî Registries, explaining the tanner, is discussed in this article in terms of the History of Islamic Institutions, prophetic biography and history material in its content. The name of Sheikh Kara Ba Sayyid Mustafa is on the seal of the Futuwwanama. There are references to both the Sunni and Alawite tradition. The name Abdulqadir Jeelani is mentioned a lot, however, there are references to twelve imams seen in Bektashi Erkannamas. Faith elders are connected from Adam to Akhi Avran. The author has clearly stated that this text expresses the authority of tanning. In the article, the historical genealogy of the profession is revealed, which is started with the hadith that the leather will be cleaned by tanning. Then, the methods to be considered in the execution of the profession, income sharing and penalties are given. It is also possible that this Futuwwanama, which reveals the tanners, can be seen as a kind of statute.

Keywords: History of Islam, Futuwwanama, Akhi Institution, Albania, Elbasan

Giriş

Fütüvvet, istilâhî kökeni itibariyle İslam öncesine kadar götürülebilen bir anlam dünyasına sahiptir. (Yılmaz, 2018, s. 307). Genç anlamına gelen fetâ (فتى) kelimesinden hareketle ideal genç tipi bağlamında anlamı zenginleşmiş (Uludağ, 1996, s. 259) ve zamanla fütüvvet adlı bir teşkilâtın felsefesini oluşturmuştur (Ocak, 1996, s. 261). Hz. Peygamber’in risâlet öncesinde Hilfû'l-fudûl teşkilâtının kuruluşu ile ilişkilendirilen fütüvvet, son üyesinin Emevîler döneminde vefat etmesine kadar varlığını sürdürmüştür (ed-Dik, 2018, s. 321). Abbasîler dönemine gelindiğinde ise fütüvvet artık bir devlet kurumu haline gelmiştir. Abbasî Halifesi en-Nasır li Dînillah bu teşkilâta törenle dâhil olarak resmileşmesini sağlamıştır (Güner, 2016, s. 215). Bu süreçte, tasavvuf ve felsefede maruf şahsiyetlerden Sühreverdî'nin katkıları önemli görülmüştür.

Fütüvvet teşkilâtının Anadolu ve Osmanlı coğrafyasındaki en bariz tezahürü Ahîlik teşkilâtı ile olmuştur (Kazıcı, 1988, s. 59). Esnaf ve sanatkârın işlerini düzenlemede önemli etkiler oluşturmuştur. Bu esnaf grubu içinde debbağlık geniş bir meslek grubu olarak yer almıştır. Nitekim Ahîliğin kurucu ismi olduğu ifade edilen Ahî Evrân'ın da debbağ olduğu kaydedilmiştir (Şahin, 1988, s. 529). Sanatı icrâ edenlerin dikkat etmesi gereken nizamnameler, fütüvvetnâme olarak isimlendirilmiştir. Ahmet Yaşar Ocak, Fütüvvetnâmelerin gelişim sürecini üç döneme ayırır. Sûfi

nitelikli Fütüvvetnâmeler, Fütüvvet müessesesinin fütüvvetnâmeleri ve son olarak da Ahîlik teşkilâtı mensuplarının yazdığı Ahîlik fütüvvetnâmeleridir (Ocak, 1996, s. 263). Bu niteliklerin 9. Asırdan 16. Asra kadar geçen süreçte şekillendiği söylenebilir. Çok sayıda Arapça, Farsça ve Türkçe fütüvvetnâme örnekleri mevcuttur.

Bu makalede 17. yüzyıla ait Osmanlı Türkçesi ile yazılmış debbağlık erkânını beyan eden bir fütüvvetnâme, muhteva bakımından incelenmiştir. Altında Kara Bâ Seyyid Mustafa mührünün yer aldığı Fütüvvetnâme, Arnavutluk Devlet Arşivi, Elbasan Şer'iyye Sicilleri içinde yer alan 9 numaralı dosyada bulunmaktadır. On beş sahifeden ibaret olup, kapak dosyası Arşiv idaresince tanzim edilmiş ve kayıt başlangıcı miladi 1657 şeklinde belirtilmiştir. Erkânâmeler ile yöntem bakımından benzer özellikler taşır (Çakırtaş, 2020, s. 315).

Müellif, fütüvvetnâmeye, deri tabaklama ile ilgili hadis ile başlamış ve ardından fütüvvet geleneğinin şeceresini ortaya koymadan önce ona temel teşkil etmesi için Hz. Peygamber'in şemali, eşlerinin, çocuklarının, aşere-i mübeşşere ve on iki imamın isimlerini tadat etmiştir. Fütüvvetlik erkânı bağlamında töhmet altında olan ve serkeşlik edenlere dair değerlendirme ve onlara yönelik müeyyidelere değinmiştir. Meslekte görev yapanların alacakları hisseler ayrıntılı bir şekilde tek tek sayılarak ortaya konmuştur. Erkân izah edilmiş ve fütüvvet silsilesi ve yol şeceresi ayrı ayrı anlatılmıştır. Ahî Evran ile Hz. Peygamber'in bağı kurulmuş ve Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın oğlu Mahmud olarak tanıtılmıştır. Huneyn Gazası üzerinden Hz. Ali de dâhil edilerek menkıbevî bir irtibat sağlanmıştır. Mesleğin pîrlerinden olarak Abdülkâdir Geylânî de takdim edilmiştir. Muhteva bakımından bu fütüvvetnâmenin sistematik olduğunu söylemek zordur. A-II./5'in son satırı, A-II./6, A-II./7. varaklar öncekilerin tekrarıdır. Bunun metni istinsah edenin hatasından kaynaklanma ihtimali de vardır.

Makalede, Arnavutluk Devlet Arşivi, kaynak olarak verilirken ADA kısaltması tercih edilmiştir. Üzerinde çalıştığımız fütüvvetnâme, dokuz numaralı dosyada bulunduğu arşiv idaresinin yaptığı numaralandırma esas alınmıştır. Bu çerçevede kaynak verme usulünde ADA, Dosya No: 9'dan sonra sahife numarası yine kayıt evrakı esas alınarak verilmiştir.

Fütüvvetnâmeye Göre Fütüvvet Olgusu

Fütüvvet erkânını beyan için telif edilmiş çalışmada fütüvvete dair değerlendirmeler yapılmıştır. Fütüvvetin tanımı kimi zaman benzetmeler, kimi zaman tanımlamalar, kimi zaman da mahiyete dair beyanlar ile yapılmaya çalışılmıştır.

Müellif fütüvvetin kıymetini ifade etmek sadedinde onun yüce bir makam olduğunu, ezeli ve ebedi olarak her daim varlığını muhafaza edeceğini ve

nihayet fütüvvetin Allah'ın bir sıfatı olarak değerlendirmesini şu ifadelerle tespit etmiştir:

“Ede ki fütüvvet a'lâ ve şerîf nesnedir. Vaktâ ulu makamdır ve aziz fütüvvet asl-ı kadîm ve ezeli ve ebedîdir ve asl-ı imandır. Yani aslullahi Teâlâ'dır, zîrâ ki, fütüvvet Allah sıfatıdır. Pes fütüvvet sıfatın kimse bilmez ve sıfatlanmaz illâ o kişi ki Allah Teâlâ onu cümle günahlardan tâhir kılmış ola ve her kişi ki, fütüvvet sıfatıyla muttasıf ola, o kişi Allah sıfatında olur ve her kişi ki, Allah sıfatıyla muttasıf ola hakkâ ki o kişi ki Allah'a irişmiştir.” (ADA, Dosya No: 9, A-II./1).

Fütüvvetnâmenin müellifi, İslam'a bütünüyle fütüvvet penceresinden bakmakta ve odak kavram olarak fütüvveti kullanmaktadır. Konuyla ilgili pekiştirme mahiyetinde benzetmeler yapıp fütüvveti bir ağaca teşbih etmekte ve dini yapıyı adeta bu sistem üzerinden şu ifadelerle izah etmektedir: (ADA, Dosya No: 9, A-II./1). “Ve fütüvvet bir ağaçtır ki, o ağaç Allah sıfatıdır ve budakları enbiyâ sıfatıdır ve yaprakları evliyâ sıfatıdır ve yemişi mü'minlerin sıfatıdır.”

Müellif bu sıfatları üzerinde taşımayan kişilerin sıdk, vefa ve fütüvvet ile ilgili bağlarının olamayacağını belirterek fütüvvet ile mürüvvet bağlantısına da referans yapıp makam-ı mürüvveti Allah'ın aziz ve şerif kıldığını ifade eder. Dolayısıyla müellife göre mürüvvet ile fütüvvet arasında ortak noktalar hayli fazladır denilebilir. Zira fütüvvetin tanım çerçevesi ile mürüvvetin tanımında örtüşmeler tespit etmek mümkündür (Çağrı, 2006, s. 61).

Fütüvvetnâmede, insanların meslekî ahlaka bağlılıkları oldukça önemsenmekte ve hatta olmazsa olmaz kabul edilmektedir. Genel olarak iki suçtan bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi töhmettir. Diğer ise fukaraya serkeşlik ve muhalefettir. Töhmetsizlik, birine yönelik suç isnadında bulunmak anlamına gelir (Atar, 2012, s. 274). Herhangi bir kişiye yönelik bir ithamın yani töhmetin zahir olması durumu, fütüvvet teşkilâtında hayli ciddiye alınmaktadır. Teşkilâtın mensubu olan kişi, böyle bir durumda yolun kurallarına razı olursa 99 değnek ve 99 akçe ile tecziye edilmektedir. Ceza bununla kalmamakta mütemmim unsurlarla suç işleyen kişinin toplum nezdinde ifşa edilmesi babında çerâğ yakılması, boynuna peştamalını ve sol koltuğunun altına hara demirini taktıktan sonra erenlerin huzurunda suçunu kabullenip bağışlanmasını talep etmesi kurala bağlanmıştır. Bu gibi durumlar karşısında üstatlar heyetinin öncelikli olarak meclisi toplaması ve ilgili kişiyi normalde olduğu teşkilât içi hiyerarşiye göre üç basamak aşağıya oturtmaları istenmiştir. Üç gün sonrasında yapılacak toplantı ile de şayet üstatların hükmüne razı olduğunu suçlu kişi beyan ederse kendi postuna layık görüp makamına ircâ ederler.

Fütüvvet geleneğinde suç olarak görülen bir diğer husus da teşkilât mensubunun özellikle fakirlere yönelik serkeşlik ve karşı davranışlar sergilemesi durumunda gündeme gelmektedir. Böyle bir durumdaki kişi şayet fütüvvet yolunun erkânına boyun eğerse o kişiye 99 değnek vurulup 99 akçe değerinde kurban alınması ile tecziyesi karar altına alınmıştır. Şayet suçlu kişi, yol erkânına uymaz ise kendisinden 3399 akçe beylik cezası vermesi istenmiştir. Bu kabil cezalarla ilgili ocak büyükleri, sorumluluğu kendi üzerlerine şu ifadelerle almışlardır:

“Eğer fukaraya serkeşlik ve muhalefet edecek olursa pirlir buyurmuşlardır ki tarîka mûti’ olursa ta’zir-i hakikat doksan dokuz değnek vurmak gerek ve pîrin doksan dokuz akçe kurban alalar. Üstatlar eğer tarîkına mûti’ olmaz ise pirlir buyurmuşlardır ki, üç bin üç yüz doksan dokuz akçe beylik cerîme/ceza verdireler. Böyle itimad edeler, gaflet olunmaya. Eğer günahı olursa yevm-i cezâda cevâbın biz verelim diye buyurmuşlardır” (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A./1b).

Fütüvvet yolunun erkânı beyanında fütüvvetnâmede ifade edilen bir husus da mensuplar arasında bir müşkil ortaya çıkması durumunda konunun mahkemeye intikali ile ilgilidir. Mesele önce ocak içinde Ahi, Hüda, Yiğitbaşı veya Tekyenişin olan kişiler tarafından görüşülerek halledilmeye çalışılır. Eğer müşkil ocak içinde halledilemez ise bu durumda konu kadiya intikal ettirilebilir. Olur olmaz şeyler yüzünden mahkemeye başvuran ağalar beylerle ilgili Abdülkâdir Geylânî’nin konu ile ilgili görüşüne göre muamele edilmesi benimsenmiştir. Fütüvvetnâmeye göre böyle kişilerin cezası katl şeklinde beyan edilmiştir. Şayet katli mümkün değil ise bu durumda ocaktan kovulmaları kurala bağlanmıştır. Bu hükümler uygulanmaz ise imtina edenlere lanet okunmuştur (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A./1b). Bu gibi durumlarda katl kelimesinin kullanılması usulen olsa gerektir. Yapılan bu kabil ocak adabına uymayan davranışların katl kadar büyük bir cürüm olduğunu beyan için ifade edildiği şeklinde değerlendirilmelidir. Benzer mülâhaza ve cezalar fütüvvetnâmede üç defa tekrarlanmıştır. İlk ikisi aynı üçüncüsü ise şeriata muhalif ve emr-i padişahiye itaat etmeyip muhalefet edenlere yönelik olarak konu edilmiştir. Bu kabil davranışlar büyük cürümler olarak görülüp kişiye tecdîd-i iman ve tecdîd-i nikâh gerektiği ve ısrar olması durumunda ise katl gerektiği ifade edilmiştir. Debbâglık mesleğinin alet ve edevâtına karşı da aynı özen ve dikkatin gösterilmesi istenmiş. Bu usul ve esasları inkâr ve hafife almak, irtidad ile eşdeğer görülmüştür (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A-II/9).

17. Yüzyıl Arnavutluk/Elbasan’da Bir Fütüvvetnâme Örneği

Fütüvvetnâmede konu edilen hususlardan biri de silsiledir. Metinde iki tür silsileden bahsedilmiştir. Biri fütüvvet silsilesi diğeri ise zürriyet/nesep silsilesidir. Fütüvvet silsilesi daha evla ve makbul olarak görülmüştür. Abdülkâdir Geylânî silsilesi fütüvvet silsilesine örnek olarak verilmiştir. Bu silsilenin özelliği ise üstattan üstada intikal etmiş olmasıdır (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A-II/4).

Fütüvvetnâmeye göre Ahî Evran’ın tarikatını ihyâ eden Abdülkâdir Geylânî’dir. Ocağın mesleği olan debbağlıkla ilgili ortaya çıkan problemler, onun verdiği fetvalarla halledilmektedir (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A-II/5). Yine fütüvvetnâmeye göre bu yol, on iki kol üzeredir. Bunların içinde ancak Ahî Evran ve Abdülkâdir Geylânî silsilelerinde tabl u ‘alem olduğu ifade edilmiştir. Diğerlerinde bunun olmadığı ve alem-i şerifin Hz. Peygamber’den Ahî Evran’a havale kılındığı kaydedilmiştir (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A-II/8). Tabl-u ‘alem, Osmanlı geleneğinde önemli bir yeri olan mehterdir (Boztaş, 2009, s. 17). Fütüvvet ocağında kudüm gibi enstrumanlar eşliğinde zikirler icrâ edilmektedir. Ahmed Bedevî, Ahmed Rufâî ve İbrahim Desûkî tabl u ‘alem çekmişler ve bunu Abdülkâdir Geylânî’den almışlardır. Müellife göre ‘alem-i şerif Hz. Peygamber’den Ahî Mahmud hazretlerine havale kılınmıştır (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A-II/9).

Fütüvvet ocağında icâzet önemsenmiş ve icâzeti olmayan ve sultan tarafından da beratı verilmemiş olan kimselerin tekkede bir konuma getirilmemesi esas olmuştur. Ne zaman ki icâzet ve berat bir araya gelmiş bu durumda ona hizmet ve itaat edilmesi prensip olarak dile getirilmiştir. Bu nitelikler olsa bile şeriata muhalif ve fütüvvetten uzak bir talep gelmesi durumunda yine itaat edilmemesi gerektiği kayıt altına alınmıştır.

Müellif bu açıklamalardan sonra fütüvvetnâmede tarikat ve fütüvvet silsilesine de yer vermiştir. Abdülkâdir Geylânî yolunun tarikat silsilesi şu şekilde yer almıştır.

- Hz. Muhammed Mustafa
- İmam Ali
- Şeyh Hasan-ı Basrî
- Şeyh Habîb el-Acemî
- Dâvud et-Tâî
- Şeyh Ma’rûf el-Kerhî
- Şeyh Serîyyü’s-Sekatî
- Şeyh Ebû Kâsım el-Cüneyd Muhammed el-Bağdadî
- Şeyh Ebûbekir b. Halef b. Hicrî’ş-Şiblî
- Şeyh Ebu’l-Fazl Abdülvâhid b. Abdülaziz et-Temimî
- Şeyh Ebu’l-Ferec et-Tarsusî
- Şeyh Ebu’l-Hasan Ali
- Şeyh Ebû Saîd el-Kâdî el-Mübârek b. Ali el-Mahzûmî
- Şeyh Seyyid Abdülkâdir Geylânî
-

Abdülkâdir Geylânî'den sonraki isimler ise sayılmamıştır. Genel bir ifade ile kıyamete kadar müselsel olarak bu tarikte yer alan şeyhlerin elinde ve şecere, emr-i şerif ve berat-ı şerif ile Mekke, Medine, Şam, Bağdat, Kardeşehir ve İslambol adlarında altı şehir sayılmış ve burada hizmetlerin yürütülmesi istenmiştir. Hizmetin esaslarına dair fütüvvetnâmedeki ifade şu şekilde yer almıştır:

“Seyyid Abdülkâdir Geylânî Hazretlerine ve ondan silsile ile müselsel ta kıyâmete değin evlâd-ı Rasul olan Abdülkâdir Geylânî tarîkında olanlar meşâyih yedlerinde ve şecere ve emr-i şerîf ve berât-ı şerîf ile Mekke'de ve Medine'de ve Şam'da ve Bağdad'da ve Kardeşehir'de ve İslâmbol'da ve fi cem'î-i nevâhî ve beledân-ı debbağhâne ocağında ilm-i şeri'at ve edeb-i tarîkat ve erkân-ı fütüvvet üzere ref'-i ilm-i Muhammedî ve darb-ı kudûm-i tabl evliyâ pîrler tarîkati üzere hareket ve amel ve zikir ve tevhid ve tilâvet-i kitâb-ı şerîf ve va'z u nasîhat eylerler.” (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A-II/9).

İcâzetnâme ve berat ile vazifeyi alanlar, muhtelif bölgeleri üçer gün kalacak şekilde irşad vazifesi ile ziyaret etmeleri ihtiyaçlarını ise ocaktan karşılama kurula bağlanmıştır. Vazifelerini Maide Suresi'nin 67. Ayeti çerçevesinde ifa ve erkân-ı fütüvvet icrâ ederler. Ayetin meali şöyledir: “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O'nun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphe yok ki Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”

Fütüvvetnâmeye Göre Ahîlik ve Ahî Evran

Ahî Evren olarak da bilinen Ahî Evran'ın asıl adı Şeyh Nasîrüddin Mahmûd Ahî Evran b. Abbas olarak bilinir. Künyesinin ikinci kısmındaki evren veya evran kelimesi; kâinat, gök ve ejderha gibi anlamlara gelir (Şahin, 1988, s. 529). Fütüvvetnâmelerde Ahî Evran yol büyüğü olarak çok önemsenir. Hayatına dair daha ziyade menkıbevî bilgiler mevcuttur. Ahî Evran'ın konumuz açısından önemi onun debbağlık mesleğinin pîri olarak kabul edilmesi yönüyledir. Ahî Evran'ın konakladığı Kardeşehir (Kırşehir) debbağlığın manevi merkezi olarak görmüştür.

Üzerinde çalıştığımız fütüvvetnâmede Ahî Evran'a 23 yerde atıfta bulunulmuştur. Adı, Sultan Mahmud Ahî Evran şeklinde geçer. Bağlamlar ise Ahî Evran'ın debbağlık yapması, şeceresi ve buna itimat edilmesi, Ahî Evran ve üstadların ruhlarına okunacak dua, Huneyn Gazvesi bağlamında bir menkıbe, kerametlerinin varlığı, Abdülkâdir Geylânî ile olan irtibatı itibariyle şekillenmiştir.

Fütüvvetnâmeye göre Ahî Evran, debbağdır. Aynı zamanda bu yolun pîridir. Bu meslek, Hz. Âdem'den Ahî Evran'a kadar ulaşmıştır (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A./1b). Ahî Evran'ın, meslek ve yol içindeki konumunun kabul edilmesi usul bakımından temel kabul edilmiş bunu inkâr edenler nankör (kâfir) olarak kabul edilmiştir. Bu vesile ile ona ve Hz. Hasan, Hz.

Hüseyin ve Hz. Peygamberle birlikte tüm müminlerin ruhları için Yasinler ve Fatihalar okunması istenmiştir (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A/3). Ahî Evran ile ilgili bir diğer bağlam ise Abdülkâdir Geylânî ile kurulan irtibattır. Ahî Evran, Abdülkâdir Geylânî'den iki asır sonra yaşamıştır (Uludağ, 1988, s. 234). Fütüvvetnâmede Ahî Evran yolunun büyüğü olarak Abdülkâdir Geylânî gösterilmiştir. Buradan Ahî Evran'ın kadiri meşrep olduğu sonucu çıkarılabilir. Zira daha önce ifade edildiği üzere müşkil hususlarla ilgili ona nispet edilen fetvalara referans yapılmıştır (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A-II/4).

Fütüvvetnâme'de Ahî Evran ile başlatılan bir şecere de mevcuttur. Tasavvuf silsilesi olduğu anlaşılmaktadır (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A-II/8). Bu silsilede şu isimler yer alır:

- Sultan Mahmud Ahî Evran b. 'Ammi'n-Nebî Muhammed Mustafa aleyhisselam el-Abbas
- Sultân-ı evliyâ Kutb-ı Rabbanî ve Gavsû's-Samedânî Evlâd-ı mahbûbı Rabbi'l-âlemîn Kutbu'l-aktâb Şeyhu'ş-şuyûh ve Şeyhu'l-melâike ve'l-ins ve'l-cân Seyyid Abdülkâdir Geylânî b.
- Seyyid Salih b.
- Seyyid Abdullah b.
- Seyyid Musa b.
- Seyyid Abdullah el-Cûnî b.
- Seyyid Abdullah el-Mahfen b.
- Seyyid Hasan el-Meşşâ b.
- İmameyn Ali b. 'Ammi'n-Nebî Aleyhisselam ve Fâtımatü'z-Zehrâ binti Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem.

Ahî Evran ile ilgili fütüvvetnâmede anlatılan en ilginç husus ise Ahî Evran Sultan Mahmud'un Hz. Peygamberin Amcası Abbas b. Abdülmuttalib'in oğlu olarak *Sultan Ahî Mahmud Evrân b. Abbas 'Ammi'n-Nebî* şeklinde takdim edilmesidir. Yedi yerde benzer ifadelerle bu hususa işaret edilmiştir. Sadece bununla kalınmamış bir de menkıbevî bir mahiyette Huneyn Gazvesi üzerinden Hz. Peygamber dönemi ile irtibat kurulmuştur (ADA, Dosya No: 9, A-II/1). Bazı fütüvvetnâmelerde Bedir Gazvesi olarak da anlatılır (Köksal, 2012, s. 88). Hz. Âdem'e kadar ulaşan zürriyet/neseb silsilesi takdim edildikten sonra Ahî Evran'ın fütüvvet, hayâ ve seha ehli olduğu, debbağların pîri makamına yükseltip Hz. Peygamber'in duasını aldığı kaydedilmiş ardından da bu tarihi hadiseye referans yapılarak delillendirilmek istenmiştir. Debbağlık mesleğinin Ahî Evran'a intikali de Hz. Ali kanalıyla hikâye edilmiştir. (ADA, Dosya No: 9, A-II.3-4) Konunun daha iyi anlaşılması için ilgili kısmı buraya almanın yararlı olacağını mütalaa ediyoruz.

"Nitekim bir gün Hazreti Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem emreyledi ki: Sahabe cem olsunlar ve ashâb cem olunca buyurdu ki: "Huneyn gazâsına varmak gerekir ve gazâda lâzım olan bayrağınızı hazır eyleyin, o vakit ki Allah

Teâlâ emreyleye hazır bulup gidirsiniz". Ol mahalde Hazreti Abbas radiyallâhu anh ayak üzere gelip dedi: "Ya Rasûlallah ben pîr-i fânî oldum, oğlum Mahmud benden kuvvetlidir 'alem-i şerîfi ona havâle edin" Pes Rasul aleyhisselâm "hoş öyle olsun" dedi ve sonra yâ Ali varın 'alemi getirin dedi. İmam Ali dahi vardı getirdi. Rikabın Hazreti Ali, Mahmud'un boynuna hamayıl etti ve Hazreti Rasûlallah sallallahu aleyhi ve sellem ol 'alemi kendi mübarek eliyle Ahî Mahmud Evran'a havâle kıldı. Ol zaman Hazreti Resul sallallahu aleyhi ve sellem el kaldırdı ve dua eyledi ve cemi otuz üç bin sahabe el kaldırdılar. Ve o zamanda duayı Hazreti Cebrail yetmiş bin melâikeler ile bile o mahalde el kaldırdılar, duada âmin dediler. Dua tamam olduktan sonra Hz. Peygamber dedi ki Cebrail yetmiş bin melâike ile bile duada bulundu ve dahi dedi: "Ey sahabelerim çünkü Hak Teâlâ canibinden bu dikilen Ahî Mahmud'a inayet oldu, ben dahi vasiyet ettim dahi buyurdum ki bu 'alem hanedan-ı Abbas'dan kıyamete değin sürülsün sonra Peygamber Hazreti Resulallah aleyhisselam buyurdu: yâ ashâb vakit oldu ve Allah'ın emridir ki, kalkıp gazâyâ vara. Bu dört günden sonra beşinci günü gazâyâ teveccüh eylediler birkaç günden sonra varıp Hak sübhânehu ve Teâlâ fırsat virdi fethetdiler ve vâfir ganimet malı getirdiler ve cemî' ashâba bahşetdiler. O zaman Ahî Mahmud Evran b. Ahî Abbas (Peygamberin amcası) aleyhisselâm o ganîmet malının kendi hissesini Hazreti Rasul'ün önünde koydu ve dedi: "Yâ Rasulallah benim kudretim ve kanaatim vardır. Benim hakkımı Allah için fukaraya tasadduk buyurun. Rasul aleyhisselâm dedi: "Allah sana ivaz/karşılık/bedel eyleye ve ondan Rasul ona sehî" dedi. Pes Hazreti Rasul Ali'den suâl eyledi ki: "Yâ Ali, Ahî Mahmud b. Abbas gazâda nice cenk eyledi ve nice harb etti ve eli kılıçda nice idi?" Hz. Ali dedi: "Ya Rasulallah 'alem-i şerîfi bir elinde ve kılıç ol bir elde ve her cânibine darb ederdi.

17. Yüzyıl Arnavutluk/Elbasan’da Bir Fütüvvetnâme Örneği

Evren gibi sıçardı onun için ona Sultan Mahmud Ahî Evran dediler ve dahi ol mahalde Hazreti Rasûlallah aleyhisselâm dedi: “Ya ashâb her bir peygamberden bize bir yâdigâr kalmıştır. Hz. Âdem Nebiyy-i evvel debâğat olunmuş deri giyerdi. Havva ile ve evlâdı ile tâ oğlunu Şit Nebî cilâcılık aşılâyıncaya değin. Gerçi Âdem Nebî bin yıl yaşadı ve her bir yılda bir san’at çıkarırdı. Ve suâl oluna ki kaç san’at vardır? Cevap: bindir. Emr-i Hak ile çıkarmıştır. Âdem ve oğlu Şit hem debbağ idi hem cilâcı idi ve bâlâda mestûr olan Âdem’den tâ bize değin gelen peygamberân ve ecdâdlarımdan birer yâdigâr bize kalmıştır. Ve debbağlık san’atı onlardan bize kaldı. Ve şimdi bu sanayi’i biz Ahî Mahmud b. Ahî Abbas’a ihsan eyledik. Andan Hz. Abbas ki Rasul’ün amcasıdır ve Ahî Mahmud Evran’ın babasıdır. Rasul Hazretine dedi: “Yâ Rasulallah sen ona san’at bağışladın ve adını Ahî koydun ve Ahî ve sehî imiş. Ben dahi cemî’ malımı ona vasiyet ettim, ashab dahi görünce dediler: “Yâ Rasulallah her birimiz icâzetiniz ile Ahî Mahmud Evran’a bir yâdigâr verelim dediler pes Rasul Hazreti aleyhisselâm “olsun” dedi, Hak dergâhında kabul ola, hemen her birisi ne kadar ise verdiler. İmam Ali’ye Rasul Hazreti aleyhisselâm dedi: “Amcanoğlu Ahî Mahmud’a ne bağışlarsın?” Ali Kerremallahu veche dedi: “O ganîmet malı ki gazâda getirdim, Hak yoluna fukaraya verdim. Dünya malından hiçbir şey kalmadı ki vereyim. Hemen Allah’ın buyruğuyla Rasul’ün kavliyle kızım Zeynep Hatun’u amcam oğlu Ahî Mahmud Evran’a verdim helâllığa” dedi ve Hazreti Rasul aleyhisselâm hutbesini okudu andan sonra Zeynep Hatun’u Ahî Mahmud Evran’a verdiler üç gün üç gece ni’met çekti, gazâ bayramdı, hem düğün idi ve beşinci gün Ahî Mahmud gelip Rasul’ün mübarek ve şerîf elini öptü ve Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali’nin ellerini öptü ve cemî’ ashâbın ellerini öptü rıdvânullâhi aleyhim ecmaîn. O anda Hazreti Peygamber aleyhisselâm orada durdu. Hazreti Ahî Mahmud Evran’ın elini mübarek eline alıp Hazreti Ali’nin mutfağına

girdiler bazı deri ki, cem olmuştu. Kimi sığır derisi, kimi koyun derisi ve kimi keçi derisi ki, cümle doksan dokuz deri idi. Rasul o derileri mübârek eli ile Ahî Mahmud Evran'a teslim eyledi ve mu'cizâtıyla sebk verdi. Ahî Mahmud Evran dahi 'ilm-i velâyet kuvvetiyle öğrendi. Ve o gün ve o gece sabaha değin Allah'ın lütf u keremiyle elvan ve enva' türlü renk edip tamam-girde eylemiş ve bir bohçaya bağlayup Rasûlallah'ın önüne getirdi ve cemî' sahabeler mecliste hazır bulundu. Rasul Hazreti dahi o mübârek ve şerîf ve lâtif Allah'ın zât-ı nûrundan yaratılmış iki elleriyle bohçayı açtı ve cümle ashâb temâşâ eylediler. Pes Hz Ali Kerremallahu veche orada durdu. Mübârek eline birini alıp saykal ve mücellâ ve perdâh eyledi ve Sultan Ahî Mahmud b. Abbas Rasulullâh'ın ilk şakirdi idi. Bundan ötürü tamam edip üstad hürmetine getirdi ve üstad ki, Rasulullâh'dır duâ etti ve debbağlık san'atını ta'lîm etti."

Metinde Risalet dönemi gazvelerinden Huneyn Seferi'ne Ahî Evran'ın katılması, Sancağın kendisine verilmesi, onun iyi savaş vermesi ve buna Hz. Alî'nin şahitlik etmesi, Evran adını da bu vesile ile aldığı, Hz. Peygamber'in bu aşamada ona debbağlık sanatını vermesi, Hz. Peygamber'in sahabeden de onay alarak ona ganimetlerden pay ayırması yönünde rivayetler sunulmuştur. Hz. Ali de verecek malı olmadığından kızı Zeynep Hatun'u bazı rivayetlerde de Rukyye'yi (Köksal, 2012, s. 89) Ahî Evran'a vermiştir. Hayat hikâyesi itibariyle Ahî Evran'ın Hz. Peygamber dönemi ile ilişkilendirilmesi elbette mümkün değildir. Buna dair herhangi bir haberi siyer kaynaklarında bulma imkânı yoktur. Hatalı malumatların da yer aldığı bu bilgiler muhtemelen tasavvuf yolunun önemli haber kaynaklarından olarak görülen rüya yoluyla oluşmuş ve zamanla genişleyerek efsaneye dönüşmüştür.

Fütüvvetnâme'ye Göre Debbağlık

Deri, insanlığın başlangıcından beri giyim ve gıda alanları başta olmak üzere çok geniş bir sahada ihtiyaç duyulan bir maddedir. Derinin kullanılabilir olması tabaklanma denilen işlemle mümkün olmaktadır. Zamanla bu iş, debbağlık denilen bir meslek halini almıştır. İnsanın tarihten bugüne deri ile olan münasebeti dikkate alınarak derinin ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den itibaren başladığını düşünmek mümkündür. Bu nedenle olsa gerek debbağlığın tarihçesi fütüvvetnâmelerde Hz. Âdem'le başlatılmıştır. Dört peygamberin debbağhanelerde açıcılık yaptığı da kaydedilmiştir (ADA,

17. Yüzyıl Arnavutluk/Elbasan'da Bir Fütüvvetnâme Örneği

Dosya No: 9, A/1a). Fütüvvetnâme'ye göre peygamberler mesleği olarak takdim edilen debbağlık sanatının pîri ise Ahî Evran'dır. O, bu mesleği Hz. Peygamber'den ve Hz. Ali'den ta'lim etmiştir (ADA, Dosya No: 9, A-II./10).

Fütüvvetnâme'ye, Hz. Peygamber'in "Her deri tabaklanınca temiz olur. İnsanı küçük düşüreceği için, onun herhangi bir parçasından yararlanmak haramdır. Domuz necis olduğundan, tabaklanmakla derisi temiz olmaz." (Ahmed b. Hanbel, 1992, s. 254) hadisi ile başlanmış mesleğin adeta yol haritasını çevreleyen sınırlar çizilmiştir.

Debbağlık mesleğini icrâ edenlerin aynı zamanda tasavvufî bir yol ile bulunduğu görülür. Özellikle yol silsilesinin hem meslek hem sûfî gelenekle imtizacı, isimlerden fark edilebilmektedir. Meslek silsilesinde takriben 79 isim bulunmaktadır. Bu isimler fütüvvetnâmenin müellifinden başlayıp Hz. Âdem'e kadar ulaşan bir silsile ile sunulmaktadır. Çözümleyebildiğimiz kadarıyla bu isimler soldan sağa sıralanırken şu şekilde gösterilebilir:

Hazreti Şeyhü's şüüh kutbü'l ârifin eş-Şeyh Seyyid Mustafa İhtiyârü'l Kâdirî b.	Seyyid Süleyman Malatî b.	Seyyid Mustafa b.	Seyyid Ahmed b.	Şeyh Hacı Hasan b.	Şeyh Hacı Yusuf b.	Seyyid Mehmed b.
Şerafeddin b.	Seyyid Musa b.	Seyyid Zeyneddin b.	Seyyid Abdülmuttalip b.	Seyyid Ali b.	Seyyid Yahya b.	Seyyid Ebu'l-Fazl b.
Seyyid Abdullah b.	Seyyid Ahmed b.	Seyyid Mehmed b.	Seyyid Şeyh Kasım b.	Seyyid Zeynelâbidin b.	Seyyid İbrahim el-Mürtezâ b.	İmam Musa el-Kâzım b.
İmam Cafer es-Sâdık b.	İmam Ali Zeynelabidin b.	İmam Hüseyin b.	İmam Ali b. Ebî Tâlib İbn	Fâtumâtü'z Zehra binti	Muhammed Mustafa b.	Abdullah b.
Abdülmuttalib b.	Hâşim b. Abdülmenaf b.	Kusay b.	Kilâb b.	Ka'b b.	Lüey b.	Gâlib b.
Fîhr b.	Mâlik b.	Nasr b.	Kinâne b.	Müreyne b.	Medirgâ b.	İlyas b.
Mudar b.	Sezaze b.	Ma'de b.	Adnan b.	Ad b.	Aded b.	Şef b.
Humey' b.	Leys b.	Heruf b.	Kahb b.	Haml b.	Kaydar b.	İsmâil b.
İbrahim b.	Tarûh b.	Nâruh b.	Sav' b.	Tâlig b.	Nâin b.	el-Fahşer b.
Kasım b.	Badirak b.	Sâlih b.	Râfid b.	Sam b.	Nuh Nebi b.	Bekkâr b.
Müteveşşih b.	Ahnuh b.	Bezdak b.	Mâhil b.	Mesar b.	Bânis b.	Yunus b.
Şit b.	Adem Nebi ebu'n nebi salavatullâhi aleyhi ve aleyhim ecmaîn.					

Fütüvvetnâmede debbağlık mesleği peygamberler ve ulular mesleği olarak takdim edildikten sonra mesleğe ve meslek erbabına dil uzatanlar hakkında bir paragraf da ayrılmış ve şöyle denmiştir:

"Bir kimse debbağlara dil uzatıp; debbağlar murdardır ve dahi murdar işlerler ve işleri dahi murdardır dese Kur'an-ı azîmüşşânî inkâr etmiş olur ve cemî'an fukahâ kitaplarını dahi inkâr etmiş olur, katli vaciptir. Eğer katli etmezlerse tecdîd-i îmân ve tecdîd-i nikâh ettireler. (neûzübillâh min inkârî'l

münkirîn ve min küffârî'l kâfirîn) Zîrâ Kur'an-ı azîm ve sâir kitâbü'l meşhûre fî'l mezâhibi'l-erbaa buyurmuşlardır ki, "Küllü ihâbin izâ dübiğa fekad tahura illâ cilde'l-ademî ve'l-hinzîr.../Bütün deriler tabaklandığı zaman temiz olur, insan ve domuz derisi müstesna..." Ve ma'lûm ola ki bir tabbah nice suret-i zâhirde bir murdar deriyi dibâğat ve pak ederse onun nefsi dahi hayvanlıktan ve cehalet karanlığından pak olur ve kalbi münevver olup, hiçbir an tecelli-i cemâlden zâil olmaz. Nitekim kösele derisi sağra olur etmekten ve türlü türlü ni'metlerden hâli olmaz. İlk kerede edince debbağın gönlü dahi vâridât-ı İlâhiyeden hâlî olmaz. Âdem peygamberden ta Hazreti Muhammed Mustafa'ya aleyhisselâm ve Ali'ye ve onlardan ta Hazreti Şeyh Seyyid Abdülkâdir Geylânî'ye ve ondan yiğit yiğite ve ahiden ahiye ve Şeyhten Şeyhe ta kıyamete değin bu ocak onlar ile ma'mûr ve ziyet bulur." (ADA, Dosya No: 9, A-II./10)

Debbağlık sanatının zor ve ağır bir meslek olması nedeniyle özellikle kokusundan dolayı kimi insanların mesleğe yönelik tavırları o dönemde sanat erbabını rahatsız etmiştir demek mümkündür. Buna binaen adeta bir uyarı mahiyetinde hem toplum hem de sanatın içinde bulunanların dikkati çekilmiştir.

Fütüvvetnâmede Debbağlık Ocağında Mesleki ve Manevi Unvanlar

Müellif, ocak içinde meslek içre oluşmuş unvanları, onların alacağı mali hisseleri sayarken zikretmiştir. Buna göre on beş unvan ve onlara ait paylar tek tek sayılmış ve bunlara asla muhalefet edilmemesi talep edilmiştir (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A./2.). Bu meslekler şu şekilde sıralanabilir:

1. Ahî: Teşkilât mensupları
2. Ahî Baba Vefki: Ocak içindeki vefkleri hazırlayan
3. Ahî Baba: Teşkilâtın en üst kısmında yer alan en büyük reistir.
4. Alemdarân: Ocak sancağını taşıyan, sancaktarlar
5. Aziz, azizân: Eren ve erenler
6. Baş paşa yiğit: Ocak içindeki otoriteyi sağlayan yiğitbaşısıdır.
7. Baş Sahip: Ocağın idaresinden sorumlu mesul
8. Bu talak, kalak, kâr haneler önünü pak edici: Temizlik personeli

9. İhtiyarlar: Kendileriyle istişare edilen tecrübeli emektarlar
10. İşçi: Ocakta görev yapan işçilerdir.
11. Kalfalar: Ustalık yolunda olan çıraklar
12. Karakullukçu: Müstahdem, odacı
13. Kemerbesteler: Hizmete hazır ahiler
14. Kiçi Paşa: Baş Paşanın yardımcısı
15. Kiçi Sahip: Baş Sahibin yardımcısı
16. Meyan Beste: Beli bağlanmış hizmete hazır ahiler
17. Pak edici: Temizlik hizmeti görenler
18. Pir piran: Pir ve pirlere
19. Pîrin Çırakları: Şeyhin talebeleri
20. Serçeşmei Kemerbeste: hizmete hazır olanların başı
21. Tekke Kethudası: Tekkeden sorumlu kişi, tekke kâhyası
22. Tekyenişin Hizmetkârı: Tekkede hizmet gören kişi
23. Tekyenişin: Tekkede oturan dervişlere verilen genel ad
24. Ustakar: Usta
25. Üstadzâde: Babadan usta olanlar, ustalar
26. Zakir: Tekkede zikir çektiren kişi

Üstadzâde sınıfında olanlar kendi içinde sene bakımından tecrübesine göre kırk yıllıktan başlayıp beşer yıllık dilimler halinde on beş yıllık tecrübeye kadar sayılıp her birinin payı zikredilmiştir. On beşten sonra ise dokuz, yedi, üç ve bir yıllık üstadzâde şeklinde tasnif edilip payları mezkûr sıralamaya göre takdir edilmiştir (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A./1-2). Kalfalarda benzer şekilde bir tasnife tabi tutulmuştur.

Debbağlık Mesleğinde Kurallar

Fütüvvetnâmenin önemli kısımlarından biri de mesleğin kurallarıdır. Fütüvvet usullerine göre beyanda bulunan kişilerin herhangi bir suç ile itham edilmeleri durumunda önce tarikat içre verilecek ceza birkaç boyutlu olarak açıkça beyan edilmiştir. Buna göre sekiz basamaklı bir sistem ile müeyyide uygulanır. Bu cezaların sopa, para cezası ve itibar düşürme şeklinde üç başlığa indirgenerek formüle edilmesi mümkündür. Ayrıntılarda ise töhmeti ortaya çıkan kişiye yönelik cezalar ifade edilmiştir. 99 sopa vurulması, 99 akçe para cezası, toplum önünde tazir için boynuna çerağ asılması, peştamalına helva konulması ve sol kolunun altına ise hara demiri takılması seçenekleri zikredilmiştir. Bu durumdaki kabahatli kişi, yolun büyüklerinin huzuruna çıkıp af dilemesi durumunda ise mevcut esnaf tecrübesi ile mütenasip makamından üç sıra aşağıya oturtulur. Tarikatın yaptırımına razı olması durumunda üç gün sonra toplanan meclis, tekrar yerine onu hiyerarşideki yerine ibkâ eder (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A./1b). Böylece esnaf sistemi ile iç içe olan sûfî yolunun takipçileri, denetim mekanizmaları üzerinden toplumu ve ticarî hayatı bir dengede tutabilmişlerdir.

Müellif, metinde muhtemel suçlardan sayılabilecek örnekler de vermektedir. Daha önce ifade edilmiş olmakla birlikte meslek kuralları olması nedeniyle

burada tekrarında fayda mülâhaza olunmuştur. Bu meyanda fütüvvetnâmede, debbağın, fakirlere karşı serkeşlik edip zarif olmayan bir muhalefette bulunması durumunda hemen cezalar gündeme getirilmekte ve özellikle para ve sopa cezası 99 sayısı ile tahdit edilmektedir. Bu durum tarikata muîf yani itaatkâr olanlar için söz konusudur. Eğer kişi, yol esaslarına sadakat göstermez de asilik gösterirse bu durumda ceza, para miktarı olarak artmaktadır. İfade edildiğine göre bu ceza 3399 akçe olmaktadır.

Yine daha önce ifade edilmiş olmakla birlikte bu başlık altında tekrar dile getirilmelidir ki Fütüvvetnâme'ye göre üstesinden gelinemeyen bir mesele, hemen kadılık makamına ulaştırılmamalıdır. Teşkilât hiyerarşisi içinde halledilememesi durumunda ancak kadıya başvurulmalıdır. Olur, olmaz meselelerle büyüklere müracaat da olmamalıdır. Böyle yapan kimselerin cezası, Abdülkâdir Geylânî'nin görüşüne nispetle ya katl olur yahut ocaktan kovulması olur. Eğer ocak içinde bu kurala uyulmaz ise böyle kişilere de beddua edilmiştir (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A./1b).

Fütüvvetnâmede Tarih ve Siyer Referansları

Fütüvvetnâmeler her ne kadar meslek tüzüğü ve nizamnamesi olarak kaleme alınmışsa da bu maksatları gerçekleştirmek için üzerinde çalıştığımız metinde hem siyer hem de tarihe dair referanslar bulunur.

Söze Hz. Peygamber'e ait "derinin tabaklanması ile temiz olacağına" dair hadis ile başlanır (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A./1a). Ayet kullanılmamış olması dikkat çekicidir. Müellif, girişi hadis ile yaptıktan sonra metnin debbağlık erkânını beyan ettiğinden bahisle Cebrail ve Mikail'e atıf yapmış sonra da Peygamberimizin şemali, hanımlarının, kız ve erkek çocuklarının isimlerini tek tek zikretmiştir. Ardından aşere-i mübeşşere ve on iki imam'a yer vermiştir. İlgili bölümde de Azrail ve İsrail'e atıf yapılmıştır. Ardından da tarikat ve mesleğin silsilesine geçmiştir.

Hz. Peygamber'in şemali anlatılırken şekl-i şerif ifadesi kullanılmıştır. Edebî ifadelerle Hz. Peygamber, mesleğin dilinden anlatılmaya çalışılmıştır. Vücudunda fazlaca kıl olmaması dile getirildikten sonra ince bir çizgi halinde göbeğine inen tüyler elif harfine benzetilmiştir. Buğdaya çalan beyaz tenli olması, esmer olmaması zımnen ifade edilmiştir. Boyunun orta üstü olması, parmaklarının uzunluğu, dizine doğru vardığı şeklinde yorumlanmıştır. Ay alınlı, ince ve açık kaşlı, kara gözlü, seyrek dişli olması gibi tasvirlerde yine bu minvalde değerlendirilebilir. Bölüm, Hz. Peygamber'in âlemlerin sevgilisi ve Nebîlerin sonuncusu olması ifadeleriyle son bulur.

Müellif, Peygamberimizin hanımlarını sayarken de on tanesine yer vermiştir. Hatice, Âişe, Zeynep, Hafsa, Ümmü Seleme, Ümmü Habîbe, Sevde, Safiyye, Cüveyriyye isimleri kaydedilmiştir. Meymûne ve bir sonraki

başlıkta erkek çocuklarını sayarken zikretmiş olduğu İbrahim'in annesi Mâriye'nin adlarına işaret etmemiştir. İsimleri yazarken her ismin arkasından mutlaka "radiyallahu anha" ifadesini eklemiştir.

Müellif, fütüvvetnâmede debbağlığın erkânına dair değerlendirmelere girmeden önce peygamberimizin erkek ve kız çocuklarını ayrı ayrı başlıklandırmalarla vermiştir. Erkek çocuklarının sayısını dört olarak Kasım, Tahir, Tayyib, İbrahim isimlerini saymıştır. Yaygın olarak kullanılan Abdullah ismine yer vermemiştir. Her ismin ardından "radiyallahu anh" ifadesini eksik etmemiştir. Aynı usulle kız çocuklarıyla ilgili dört kızını sayıp Fâtıma, Rukiyye, Ümmü Gülsüm, Zeynep isimlerini zikretmiştir. Sıralamada muhtemelen Müslümanların zihin dünyasındaki yerine göre en çok hatırlanandan başlamıştır. Bu konuda yaş sıralamasına dikkat etmemiştir.

Müellifin, fütüvvetnâmenin giriş kısmında dile getirdiği bir diğer husus da cennetle müjdelenen on kişinin isimleridir. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Zübeyr b. el-Avvâm, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf, Ubeyde b. el-Cerrâh ve Saîd b. Zeyd isimleri her ismin yanına "radiyallahu anh" ifadesiyle kaydedilmiştir.

Fütüvvetnâme'de atıfta bulunulan hususlardan biri de Ahî Evran hakkında bilgi verilirken kısaca işaret edildiği üzere Huneyn Gazvesidir. Bir menkıbeye dönüştürülmüş bu anlatıma göre Ahîliğin yol büyüğü Ahî Evran, Hz. Peygamber'in amcası Abbas b. Abdülmuttalib'e neseben nispet edilmiş ve fütüvvetnâmede Sultan Ahî Mahmud Evran b. Abbas 'Ammi'n-Nebî ifadeleriyle anılmıştır. Huneyn Gazvesi için hazırlıklar başladığında sancağın verileceği kişi ile ilgili Hz. Peygamber'in, amcasına öneride bulunduğu fakat onun yaşı nedeniyle Ahî Evran'ı işaret ettiği anlatılmıştır. Tarafımızdan tercümesi yapılan menkıbevî bölümün metnini buraya almayı uygun görüyoruz:

"Pirim Sultan Ahî Mahmud Evrân b. Abbas "Ammi'n-Nebî Ahî ve fütüvvet ehli ve sahibi ve debbağlar pîri oldu ki, hayâ ve sehâ ehli idi ve Peygamberin hayır duâsını almıştır. Nitekim bir gün Hazreti Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem emreyledi ki: Sahabe cem olsunlar ve ashâb cem olunca buyurdu ki: "Huneyn Gazâsı'na varmak gerekir ve gazâda lâzım olan bayrağınızı hazır eyleyin, o vakit ki Allah Teâlâ emreyleye hazır bulup gidirsiniz". Ol mahalde Hazreti Abbas radiyallâhu anh ayak üzere gelip dedi: "Ya Rasûlallah ben pîr-i fânî oldum, oğlum Mahmud benden kuvvetlidir 'alem-i şerîfi ona havâle edin" Pes Rasul aleyhisselâm "hoş öyle olsun" dedi ve sonra yâ Ali varın 'alemi getirin dedi. İmam Ali dahi vardı

getirdi. Rikabın Hazreti Ali, Mahmud'un boynuna hamayıl etti ve Hazreti Rasûlallah sallallahu aleyhi ve sellem ol 'alemi kendi mübarek eliyle Ahî Mahmud Evran'a havâle kıldı. Ol zaman Hazreti Resul sallallahu aleyhi ve sellem el kaldırdı ve dua eyledi ve cemi otuz üç bin sahabe el kaldırdılar. Ve o zamanda duayı Hazreti Cebrail yetmiş bin melâikeler ile bile o mahalde el kaldırdılar, duada âmin dediler. Dua tamam olduktan sonra Hz. Peygamber dedi ki Cebrail yetmiş bin melâike ile bile duada bulundu..."Ey sahabelerim çünkü Hak Teâlâ cânibinden bu dikilen Ahî Mahmud'a inâyet oldu, ben dahi vasiyet ettim dahi buyurdum ki bu 'alem hanedân-ı Abbas'dan kıyamete değin sürülsün sonra Peygamber Hazreti Resulallah aleyhisselam buyurdu: Yâ ashâb vakit oldu ve Allah'ın emridir ki, kalkıp gazâyâ vara. Bu dört günden sonra beşinci günü gazâyâ teveccüh eylediler birkaç günden sonra varıp Hak Sübhânehû ve Teâlâ fırsat virdi fethettiler ve vâfir ganimet malı getirdiler ve cemî' ashâba bahşettiler."

Fütüvvetnâme-yi ilginç kılan hususlardan nihaî olan ise Bektâşî geleneğinin özenle zikretmeyi erkânâmelerde tercih ettiği on iki imama yer vermesidir. Sırasıyla isimlerinin başlarına imam unvanı konularak Ali, Hasan b. Ali, Hüseyin b. Ali, Ali Zeynelâbidîn b. Hasan, Muhammed el-Bâkır b. Zeynelâbidîn, Ca'fer es-Sâdık b. Muhammed el-Bâkır, Musa Kâzım b. Ca'fer es-Sâdık, Ali Rıza b. Musa Kâzım, Muhammed et-Takî b. Ali Rıza, Ali en-Nakî b. Muhammed et-Takî, Hasan el-Askerî b. Ali en-Nakî, Muhammed el-Mehdî ez-Zamân b. Hasan el-Askerî'ye kadar tüm isimler eklerine "radıyallahu anh" ifadesiyle beraber zikredilmiştir. İsimlerin sonunda Azrail ve İsrafil isimli meleklerle listenin sonu kayıtlanmıştır (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A./1b).

Fütüvvetnâmenin muhtevasından hareketle debbağlık erkânının verildiği bu fütüvvetnâmede, Sünnî ve Bektâşî geleneğin birbiriyle ahîlik teşkilâtının erken dönem örneklerinde bir ortaklığın olduğu sonucuna ulaşabileceğimiz verileri sunmaktadır. Özellikle günümüz Şiiliğinin, sahabenin büyüklerine karşı siyasî nedenlerle koymuş olduğu mesafenin hatta düşmanca yaklaşımın Bektâşî geleneğini de etkilediği örnekler karşısında bu duruşun kıymetli bir kök birlikteliğini ortaya koyması dikkat çekicidir. Hz. Peygamber'in şahsı ile başlayıp eşlerinin isimlerini Hz. Ebû Bekir'in kızı Hz. Âişe'yi, Hz. Ömer'in kızı Hz. Hafsa'yı da ihmal etmeden zikrettikten sonra

cennetle müjdelenen ve ilk üç halifenin de isimlerini Hz. Ali ile birlikte on kişiye tamamlayarak vermesi nihayet on iki imam ile fütüvvetnâmenin girizgâhının tamamlanması, erkânâmelerde çok da farkedilmeyen bir genişliği örnek olarak sunmaktadır. Abdülkâdir Geylânî, Ahmed er-Rufâî gibi tasavvuf büyükleri de bir referans olarak debbağlık erkânının sunulduğu bu metinde kullanılmıştır (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A./II./5). Metinden anlaşıldığı kadarıyla esnafın mensubiyeti Kâdirî gelenek üzere yürütülmektedir. Zira Kâdirî yolunun tarikat silsilesine de yer verilmiştir (ADA 129, Dosya nr. 9, s. A./II./8-9)

Arnavutluk, Bektâşîliğin geçmişten bugüne önemli merkezlerinden biri olarak temayüz etmiştir (Acar, 2017, s. 3). Avrupa'nın da nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan en önemli ülkesidir. 17. yüzyılda Bektâşîliğin etkin olduğu bir bölgede Bektâşî gelenek ile Sünnî geleneğin bu derece iç içe sunulduğu vesikaların olması dönemin toplumu yönlendiren mekanizmalarındaki olgunluğa ve kök birlikteliğine dair bir veri olarak görülmelidir. Ahîlik geleneğinin yazılı ve resmî metinleri olarak görülen fütüvvetnâme örneği olarak debbağlık erkânını ortaya koyan bu belge, esnaf teşkilâtının topluma bakan yüzünün geniş ve kuşatıcı vechesini göstermektedir.

Sonuç

Deri ve deri ürünleri, hayatın başlangıcından günümüze insan için çok yönlü kullanım alanlarına sahiptir. Bu durum derinin ticari hayatta geniş bir zemin bulmasına vesile olmuştur. Bir sanat ve zanaat olarak deri işçiliğinin bidayetini oluşturan debbağlık mesleği toplumun ihtiyaçları çerçevesinde geçtiğimiz yüzyıla kadar yüksek gereklilik ve etkinlik sahasını kendisine üretmiştir. Anadolu Ahîlik teşkilâtı teşekkül ettikten sonra da bu teşkilât içinde en etkin sanat erbabı debbağlar olmuştur.

Ahîliğin çalışma esaslarını oluşturan metinlerin inşâsıyla birlikte bu metinler fütüvvetnâme ismiyle anılmıştır. Deri tabaklama işini ifade eden debbağlık da Ahîliğin içinde yer alan bir esnaf grubu olarak debbağlık erkânını ortaya koyan fütüvvetnâme türlerini üretmiştir. Arnavutluk'un Elbasan şehri 17. Yüzyıl Kadı Sicilleri içinde yer alan Şeyh Seyyid Mustafa'ya ait debbağlık erkânını beyan amacıyla yazılmış fütüvvetnâme de bunlardan biridir.

Şeyh Seyyid Mustafa'ya ait bu fütüvvetnâme, on beş sahifeden ibarettir. Risale, Hz. Peygamber'in derinin tabaklanması ile temiz olacağına dair hadisi ile başlayıp siyere ve tarihe dair sunumlarla bir girizgâh oluşturmuştur. Bu bölümde, özellikle günümüzde birbirinden ayrışma ve uzaklaşma trendine giren Sünnî yol ile Bektâşî geleneğinin yol büyüklerinin bir arada verilmesi dikkat çekici bulunmuştur. Hz. Peygamber, onun eşleri, oğulları, kızları ve aşere-i mübeşşere sayıldıktan sonra on iki imama da yer verilmesi yol büyüklerinin esnaf içinde bulunan eğilim çeşitliliğine dair hususlardan kaynaklandığı düşünülebilir olmakla birlikte fütüvvet

geleneginin hem Sünnî gelenekte hem de Bektâşî gelenekteki kök birlikteliğine işaret etmesi bakımından önemli görülmelidir.

Fütüvvetnâmenin muhtevasında aynı zamanda debbağlık mesleğinin hiyerarşisi, görev unvanları, hiyerarşinin birbiriyle ilişkilerinin zeminine dair tespitlere ulaşılabilmektedir. Özellikle hukuki niteliğe haiz hususlarda öncelikle esnafın kendi içinde sorunları halletmeleri ve gereken müeyyideleri uygulamaları prensip olarak konulmuştur. Bu süreçler tamamlanmadan kadiya başvurmak uygun görülmemiştir. Cezalar sekizli bir sistem üzerinden inşa edilmiş ve hayli de ağır mahrumiyetleri içermektedir.

Fütüvvetnâmeler aynı zamanda resmî hüviyeti haiz nizamnâmeler olarak temâyüz etmiştir. On beş kadar meslek içi unvan göze çarpmaktadır. Bu unvan sahiplerinin her birinin, mesleğin icrâsından doğacak hakları ayrı ayrı belirlenmiştir. Nihâi olarak çalışan ustalar da tecrübelerine göre kırk yıldan başlamak üzere beşer yıllık dilimler halinde sınıflandırılmış ve hisseleri tayin edilmiştir. On beş yıllık tecrübeden sonrası dokuz, yedi, beş, üç ve bir şeklinde sınıflandırmalar ile yine hisseler belirlenmiştir.

Kaynakça / Reference

ADA 129, Dosya nr. 9, Arnavutluk Devlet Arşivleri.

Acar, C. (2017). Arşiv Belgeleri Işığında Arnavutluk'ta Bektâşî Toplumu Başkanlığı'nın Hizmetleri -1886-1967-. *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları (Dergi)*, XII(21), 1-12.

Ahmed b. Hanbel. (1992). *Müsned* (C. 5). Çağrı Yayınları.

Ahmed b. Hanbel, E. A. A. b. M. b. H. eş-Şeybânî. (1405/1985). *El-Müsned*. y.y.

Atar, F. (2012). Töhhmet. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 41, ss. 274-277). TDV Yayınları.

Boztaş, F. (2009). *Onaltıncı Yüzyılın Sonuna Kadar Osmanlı Devleti'nde Tabl ve Alem Mehterleri Teşkilâtı* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/45145.pdf>

Çağrı, M. (2006). Mürüvvet. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 32, ss. 61-63). TDV Yayınları.

Çakırtaş, M. (2020). Arşiv Kayıtları'na Göre Arnavutluk'ta Bir Dinî Kurum: Arnavutluk İslam Topluluğu Başkanlığı = A Religious Institution in Albania

17. Yüzyıl Arnavutluk/Elbasan'da Bir Fütüvvetnâme Örneği

According to Archive Records: Presidency of the Islamic Society of Albania. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, IV(2), 282-311.

ed-Dik, İ. (2018). Cahiliye ve İslami Dönemde Fütüvvet = Futuwvat between Pre-Islam Era (Jahelia) and Islam. *Uluslararası Ahilik Sempozyumu: XIII. Yüzyıla Kadar Türk ve İslam Dünyasında Ahiliğin Temelleri, I*, 321-332.

Güner, U. (2016). Cahiliye Devrinden Abbasilerin Son Dönemine Kadar Fütüvvet Teşkilâtı'nın Gelişimi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* / *Academic Journal of History and Idea*, III(10), 185-201.

Kazıcı, Z. (1988). Ahilik. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 1, ss. 540-542). TDV Yayınları.

Köksal, M. F. (2012). Ahi Evran'ın Menkabevi Hayatına Dair Bilinmeyen Bir Eser: "Menakıbı Ahi Cihanı Nasreddin Ahi Evran. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, 83-108.

Ocak, A. Y. (1996). Fütüvvet. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 13, ss. 261-263). TDV Yayınları.

Şahin, İ. (1988). Ahi Evran. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 1, ss. 529-530). TDV Yayınları.

Uludağ, S. (1988). Abdülkâdir-i Geylânî. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 1, ss. 234-239). TDV Yayınları.

Uludağ, S. (1996). Fütüvvet. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 13, ss. 259-261). TDV Yayınları.

Yılmaz, İ. (2018). Eski Arap Şiirlerinde ve Günümüzde Fütüvvet = The Youth (Futuvva) in Old Arabic Poetry. *Uluslararası Ahilik Sempozyumu: XIII. Yüzyıla Kadar Türk ve İslam Dünyasında Ahiliğin Temelleri, I*, 307-319.

